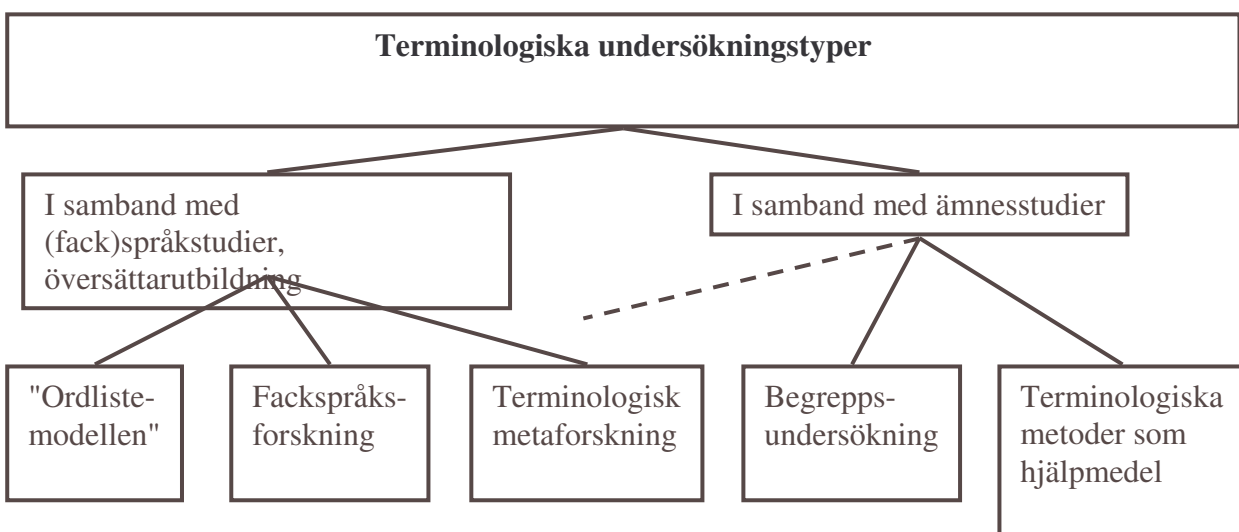

Terminologisk analys som forskningsmetod

Den teori och de analysmetoder som har utvecklats för terminologiarbetet kunde till en stor del också ses som en del av vilken som helst forskningsprocess. Alla forskare måste definiera sina begrepp, jämföra begrepp och termer som används av andra forskare, reda ut andras begreppssystem och presentera sina egna system, skapa termer osv. Dessa är grundstenarna i terminologins teori och arbetsmetoder.

Syftet med mitt inlägg är att diskutera terminologins teori och metoder som redskap vid vetenskaplig forskning. Jag skall fokusera i avhandlingar som skrivs för magisterexamen, men också fundera litet på undersökningar på en högre nivå. Tidigare har jag handlett studeranden som skrev terminologiska avhandlingar i olika språkämnen. Nuförtiden är det en annan typ av avhandlingar som jag handleder inom kommunikationsvetenskaperna. Det har det blivit aktuellt att fråga hur man skulle kunna tillämpa de terminologiska metoderna i dessa avhandlingar, som skulle kunna jämföras med fackinterna avhandlingar, dvs. sådana som avser att klargöra terminologi och begreppssystem inom det **egna** fackområdet. Således skall jag allra först skilja mellan två grupper av studeranden: (a) språkstudier och studier i fackspråk och (b) ämnesstudier och ämnesstudier (se figur 1).

Figur 1. Terminologiska metoder som forskningsmetod

1. Ordlistemodell

Terminologins teori och praktik undervisas runtom i världen, för det mesta i anknytning till fackspråk och översättning. Vanligen är det språkstudierande som väljer terminologisk analys som forskningsmetod. Den vanligaste modellen kunde kallas "**ordlistemodell**". I ordlistemodellen reder man ut begrepp och termer inom ett visst avgränsat fackområde i ett språk eller kontrastivt mellan två eller flera språk. Resultatet presenteras ofta i form av en ordlista - alfabetisk eller systematisk. Inmatning i en terminologisk databas kan ingå i processen.

Den modell som har tillämpats från slutet av 70-talet i Vasa är något mera omfattande. Avhandlingarna inleds med en presentation av fackområdet i fråga och en genomgång av de viktigaste begreppen i terminologins teori, varefter begreppen och termerna inom det valda området diskuteras utgående från ett begreppssystem. I flerspråkig analys jämför man sedan skillnader och likheter i begreppssystem, termbildning, termanvändning, etc.

För fackspråkstudierande och blivande terminologer och översättare ger denna typ av undersökning en möjlighet att bekanta sig med ett nytt fackområde eller fördjupa kunskaperna i ett bekant fackområde. På detta sätt kan man integrera ett sådant fackområde i studierna som annars inte skulle ingå som en naturlig del i studierna, t.ex. något tekniskt område. Ett helt främmande fackområde innebär ändå väldigt mycket arbete och man tvingas till att bekanta sig i olika slags informationssökningsmetoder och informationskällor, vilket man kanske annars inte skulle göra.

Det som Vehmas-Lehto (2000) i sin artikel - liksom också handledarna i Vasa - ser problematiskt är att det är svårt att formulera ett teoretiskt forskningsproblem och en hypotes på samma sätt som i mera traditionella avhandlingar. Alla avhandlingar upprepar samma modell, vilket gör att samma teoribakgrund upprepas. För varje studerande är det ändå fråga om ett eget arbete och egen inlärningsprocess, även om handledaren råkar ut för tråkig och rutinmässig läsning. I ordlistemodellen behöver man ge bara en ytterst kort teoretisk redogörelse. Därför är denna modell ingen teoretisk utmaning. Bland de finska studerandena är det inte så många som förstår tyska nuförtiden, vilket gör att en stor del av den terminologiska forskningen är otillgänglig för avhandlingsskribenterna.

Ett ytterligare problem, som Vehmaslehto också påpekar, är att de flesta studerandena föredrar att välja källlitteratur bland handböcker för normativt terminologiarbete, vilka kan ändå inte direkt

tillämpas i en deskriptiv akademisk forskning. Liknande populära undersökningsmodeller förekommer också inom andra discipliner. Ett motsvarande fall är t.ex. avhandlingar i organisationskommunikation där man reder ut hur kommunikationen inom en organisation fungerar och vilka problem som finns där. Också här är den lättillgängliga källlitteraturen väldigt praktikpåverkad och normativt präglad.

Ett ytterligare problem som Vehmas-Lehto nämner är att om man följer t.ex. den systematiska analysmetoden som litteraturen rekommenderar, dvs. väljer ett välavgränsat fackområde och bearbetar materialet inom ramarna för ett begreppssystem, får man väldigt få termer och begrepp med i analysen. Översättare vill ändå täcka ett större område men den obligatoriska anknytningen till ett begreppssystem gör arbetet mödosamt.

Trots att begreppsystemanalysen är problematisk är den viktig del av en terminologisk undersökning. Jag skulle inte avstå från den, men stället skulle jag rekommendera att man utvidgar den teoretiska apparaten som man använder och tar andra typer av begreppsrelationer än bara generiska och partitiva relationer med i analysen (se Nuopponen 1994). Detta skulle kanske möjliggöra även en teoretisk fördjupning.

2. Fackspråksundersökning

En möjlighet att utveckla ordlistemetoden är att man i stället för synkron studie väljer ett diakront tillvägagångssätt och forskar i hur begrepp, begreppssystem och termer har utvecklats inom det valda området inom en viss tidsperiod. Man skulle också kunna avgränsa undersökningen att gälla viss litteratur eller en viss skribent etc. Fackbegrepp och -terminologi i fackextern kommunikation utgör också ett intressant forskningsobjekt. I dessa undersökningar kan man kombinera terminologiska metoder med metoder som används i fackspråksforskning.

3. Terminologisk metaforskning

Terminologisk metaforskning har som mål att utveckla terminologins teori, metoder eller arbetssätt. Den teoribetonade metaforskningen kan koncentrera sig på begreppets begrepp, begreppsbildning, kännetecken begreppsanalys, begreppssystem, termbildningsmetoder, ekvivalensfrågor, definitioner, osv. Detta kan fungera som basis för förslag för nya eller förbättrade metoder för

terminologisk analys, t.ex. definitionsskrivning. Man kan också ha som mål att utvärdera eller utveckla produkter eller redskap som används i terminologisk arbet, t.ex. terminologiska databaser. Det kan också gälla integrering av teorier från andra discipliner i terminologisk forskning eller tillämpning av terminologiska teorier inom närliggande discipliner, t.ex. språkteknologi, informationsförvaltning.

4. En begreppsanalytisk undersökning

Jag intresserar mig speciellt för undersökningar som görs inom olika discipliner eftersom de studerande som jag handleder för det mesta hör till denna kategori: de studerar kommunikationsvetenskaper, teknisk kommunikation och multimedia och är således inte språkstuderande. De blir teknikinformatörer, lokalisare, information designers, web-redaktörer, informatörer, journalister, osv. Studier i terminologins teori och praktik ingår dock i deras studieprogram och de kan välja terminologilära som ett biämne ("*Terminologilära och teknisk kommunikation*").

I metodlitteratur (speciellt inom samhällsvetenskaperna) talar man om begreppsundersökning. Den har som mål att beskriva och klargöra fackområdets begreppsapparat och kanske vidareutveckla den. Det senare gäller speciellt doktorsavhandlingar och andra postgraduala undersökningar. I sin bok om forskningsmetoder konstaterar Tamminen (1993) att det vid begreppsundersökning ofta gäller utvecklandet av instrument för kritiskt tänkande för att få mera kunskaper i det undersökta fenomenet. För begreppsanalysen finns det ändå ingen etablerad metod, i stället råder t.ex. Tamminen (1993) att forskaren använder det sunda förnuftet. Här kunde terminologins teori och metoder fylla den lucka som tydligen finns och det är det som vi håller med på att testa (t.ex. avhandlingar om begreppen *ny media*, *portal* etc.).

5. Begrepps- och termanalys som del av en forskningsprocess

Som jag konstaterade i början behöver vilken som helst undersökning begreppsanalys även om omfattningen kan variera mycket. Forskaren är beroende av begrepp och termer som används inom forskningsområdet. Det kan handla både om begrepp och termer som andra använder och som forskaren själv skapar. Han/hon har en frihet att utveckla nya begrepp och termer, men för att kommunikation skulle lyckas, måste begreppsapparaten och terminologin vara konsekvent. I vetenskaplig forskning finns det alltid också en risk att man utvecklar innehållslösa begrepp som inte är nödvändiga.

Redan i det första skedet, probleminventering, kommer man i kontakt med områdets terminologi och för att kunna formulera problemet behöver man åtminstone preliminärt klargöra de mest centrala begreppen. Problemområdets termer behövs också som sökord när man söker information i referensdatabaser och på WWW.

När en forskare bekantar sig med de existerande teorierna och metoderna för att konstruera den teoretiska ramen för undersökningen, möter han flera olika åsikter och synvinklar som speglar sig i begreppssystem och termsystem. Olika teorier och forskare kan använda avvikande begrepp och terminologi för samma forskningsobjekt. Termerna kan vara samma men begreppen skiljer från varandra eller tvärtom.

Några undersökningar utgår från fackområdets litteratur och klarlägger disciplinens tänkande. Andra undersökningar utgår från ett empiriskt material och strävar efter att bilda kategorier, klassificera och namnge kategorierna. I båda fallen behövs det en mer eller mindre djup analys av begreppen som är föremålet för undersökningen.

6. Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man säga att terminologiska metoder kan användas i olika typer av avhandlingar, inte bara i traditionella terminologiska avhandlingar. Terminologiläran kan underlätta forskarens och avhandlingsskribentens arbete. Det behövs ändå vidare utveckling och komplettering av de terminologiska metoderna innan de helt smidigt kan tillämpas i vetenskapligt arbete. Det finns etablerade metoder för terminologiska avhandlingar, men det finns också ett behov för nya former.

Källor

Nuopponen, Anita (1994). Begreppssystem för terminologisk analys. Vasa universitet.

Tamminen, Rauno (1993). Tiedettä tekemään! Jyväskylä: Atena.

Turunen, Kari E. (1995). Tieto ja tiede. Jyväskylä: Atena.

Vehmas-Lehto, Inkeri (2000). Terminologian tutkielma oppinnytteenä ja oppimisen välineenä. I: Kääntäjä 9/2000, 8-9.